

द्वितीय-सत्रीया परीक्षा
आदर्शप्रश्नपत्रम्
(सम्पूर्ण-पाठ्यक्रम-अधिकृत्य)
2022-2023
कक्षा- दशमी
विषयः संस्कृतम्

समयः होरात्रयम्

पूर्णांकाः 50

खण्ड - क
अपठित-अवबोधनम्

प्रश्न-1. अधोलिखितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।

भारतस्य उत्तरे हिमालयः नामगिरिः अस्ति। पुरा हिमगिरौ ऋषीणां आश्रमाः आसन्। एकस्मिन् आश्रमे एकः मुनिः अवसत्। सः आश्रमस्य कुलपतिः आसीत्। तत्र अनेके शिष्याः अपि आसन्। ते मुनिम् अनमन्। ते मुनेः विद्यां अपठन्। ते मुनिना सह भ्रमणाय अगच्छन्। ते मुनये पुष्पाणि फलानि च अनयन्। मुनिः स्नेहेन तेभ्यः शिक्षां अयच्छत्।

(1) एकपदेन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) भारतस्य उत्तरे कः नामगिरिः अस्ति?

(ख) हिमगिरौ केषाम् आश्रमाः आसन्?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) शिष्याः मुनिना सह कुत्र अगच्छन्?

(ख) मुनिः आश्रमस्य कः आसीत्?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) "अपठन्" इति क्रियापदस्य कर्ता कः?

(ख) "हिमगिरौ" इत्यस्मिन् पदे का विभक्तिः?

प्रश्न-2. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।

श्री जवाहरलाल नेहरूः महापुरुषः आसीत्। सः देशभक्तः जननायकः च आसीत्। सः बाल्ये उच्च शिक्षायै आङ्गलदेशम् अगच्छत्। सः भारते आगम्य देशसेवायां संलग्नः अभवत्। सः गान्धी

महोदयेन चालिते सत्याग्रहे सम्मानितः अभवत् । तदैव सः भारतस्य ग्रामे-ग्रामे अगच्छत्। सः सर्वान् जनान् अबोधयत् येन जनाः स्वतन्त्रतायाः प्राप्तये यत्नं कुर्वन्तु। जनाः भारतस्य स्वतन्त्रतायै उद्यताः अभवन् । सः सर्वं सुखम् अत्यजत्। सः बहुवारं कारागारम् अगच्छत्।

(1) एकपदेन उत्तरत- $\frac{1}{2} \times 1 = \frac{1}{2}$

(क) महापुरुषः कः?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत- $\frac{1}{2} \times 1 = \frac{1}{2}$

(क) जवाहरलाल-नेहरूः उच्च शिक्षायै कुत्र

अगच्छत्?

(3) गद्यांशं पठित्वा तृतीयांशतुल्यं सारं लिखत। $1 \times 1 = 1$

(4) प्रदत्त गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत। $1 \times 1 = 1$

खण्ड - ख
रचनात्मक-कार्यम्

प्रश्न-3. मञ्जूषातः पदानि विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयित्वा स्व-अनुजस्य कृते पत्रं लिखत।

$\frac{1}{2} \times 10 = 5$

आसीः, सम्मानजनकं, एव, भ्रातः, प्राप्तम्, पितरौ, पठित्वा, कथयामि, अद्य, परीक्षा।

परीक्षा भवनम्

प्रियः (i)..... रमेशः,

सस्नेहं नमस्कारं (ii).....।

मया (iii).....तव पत्रं (iv).....। पत्रं (v)..... महद् दुःखम् जातम्। परीक्षाकाले

त्वम् ज्वरग्रस्तः (vi).....। रुग्णः सन् अपि त्वया (vii)..... दत्ता। परीक्षायां

(viii).....स्थानमपि प्राप्तम्। एतत् तव परिश्रमस्य (ix).....फलम्। अहं त्वयि गर्वं अनुभवामि।

(x).....प्रति मम प्रणामः।

भवतः अग्रजः,

रामः।

प्रश्न-4. अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयम् अधिकृत्य संस्कृत-भाषायां लघुनिबन्धं लिख्यन्ताम्। 5×1=5

(क) दशहरा (ख) मम प्रियं मित्रम् (ग) हिमाचल-प्रदेशः

खण्ड - ग

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

प्रश्न-5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदस्य सन्धिपदं सन्धिविच्छेदपदं वा प्रदत्त-विकल्पेभ्यः चिनुत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1×3=3

(क) प्रपश्यामि ग्राम+अन्ते निर्झर-नदी-पयः पूरम्।

(1) ग्रामन्ते (2) ग्रामान्ते (3) ग्रामअन्ते (4) ग्रामऽन्ते

(ख) शरीरोपचयः कान्तिर्गात्राणां सुविभक्तता।

(1) शरीर+उपचयः (2) शरीरो+उपचयः (3) शरीर+ओपचयः (4) शरीरोप+चयः

(ग) जानाम्यहम् तस्य नामधेयम्।

(1) जानाम्+यहम् (2) जानाम्य+अहम् (3) जानामि+यहम् (4) जानामि+अहम्

(घ) गुरवः सदा+एव पूजनीयाः।

(1) सदैव (2) सदेव (3) सदाव (4) सदौव

प्रश्न-6. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्त-विकल्पेभ्यः चिनुत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1x2=2

(क) रामलक्ष्मणौ वनं अगच्छताम्।

(1) रामः च लक्ष्मणः च (2) रामौ च लक्ष्मणौ च (3) लक्ष्मणौ च रामौ च (4) रामलक्ष्मणः

(ख) ग्रामस्य समीपे नदी वहति।

(1) अनुग्रामम् (2) उपग्रामम् (3) ग्रामसमीपे (4) यथाग्रामम्

(ग) पीताम्बरः वैकुण्ठे वसति।

(1) पीतः अम्बरः (2) पीताः अम्बराः येन सः

(3) पीताः अम्बराः (3) पीतानि अम्बराणि यस्य सः

(ख) भगवतः शिवस्य..... नेत्राणि सन्ति।

- (1) त्रीणि (2) त्रयः (3) तिस्रः (4) त्रीन्

(ग) अश्वस्य..... पादाः सन्ति।

- (1) चत्वारः (2) चतस्रः (3) चत्वारि (4) चत्वारः

(घ) पाण्डवाः..... आसन्।

- (1) पञ्चानि (2) पञ्चाः (3) पञ्च (4) पञ्चमः

प्रश्न-10. यथानिर्दिष्ट-शब्दानां समुचितं पदपरिचयं प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत।

(केवलं प्रश्नत्रयम्)

1X3 = 3

(क) रामयोः इत्यस्य पद-परिचयम्-

- (1) राम शब्दः, प्रथमा विभक्तिः, द्विवचनम् (2) राम शब्दः, षष्ठी विभक्तिः, द्विवचनम्
(3) राम शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, द्विवचनम् (4) राम शब्दः, तृतीया विभक्तिः, द्विवचनम्

(ख) वयम् इत्यस्य पद-परिचयम्-

- (1) अस्मद् शब्दः, प्रथमा विभक्तिः, बहुवचनम् (2) युष्मद् शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, बहुवचनम्
(3) अस्मद् शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, बहुवचनम् (4) युष्मद् शब्दः, प्रथमा विभक्तिः, बहुवचनम्

(ग) मुनिना इत्यस्य पद-परिचयम्-

- (1) मुनि शब्दः, प्रथमा विभक्तिः, बहुवचनम् (2) मुनि शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, बहुवचनम्
(3) मुनि शब्दः, तृतीया विभक्तिः, एकवचनम् (4) मुनि शब्दः, पञ्चमी विभक्तिः, एकवचनम्

(घ) मालायाम् इत्यस्य पद-परिचयम्-

- (1) माला शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, बहुवचनम् (2) माला शब्दः, द्वितीया विभक्तिः, एकवचनम्
(3) माला शब्दः, पञ्चमी विभक्तिः, एकवचनम् (4) माला शब्दः, सप्तमी विभक्तिः, एकवचनम्

खण्ड- घ

पठित-अवबोधनम्

प्रश्न-11. पठित-गद्य-पद्य-आधारित-अवबोधनकार्यम्-

(अ) अधोलिखित-पठितम् अनुच्छेदम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।

विचित्रा दैवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत्। अगृहणाच्च, परं विचित्रमघटत्। चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत " चौरोऽयं चौरोऽयं" इति। तस्य तारस्वरेण प्रबुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वाभर्त्सयन्।

(1) एकपदेन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) कीदृशी दैवगतिः?

(ख) कः उच्चैः क्रोशितुमारभत?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) चौरः उच्चैः किं क्रोशितुमारभत?

(ख) अतिथिः केन प्रबुद्धः?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) "विचित्रा दैवगतिः" इत्यत्र विशेषण-पदं किम्?

(ख) "निष्क्रम्य" इत्यत्र प्रकृति-प्रत्ययं पृथक् कुरुत।

(आ) अधोलिखितम् पद्यांशम् अधिकृत्य निर्देशित-प्रश्नानाम् उत्तराणि दीयन्ताम्।

पिता यच्छति पुत्राय बाल्ये विद्याधनं महत्।

पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्तिस्तत्कृतज्ञता ॥

(1) एकपदेन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) पिता कस्मै यच्छति?

(ख) बाल्ये पिता पुत्राय किं यच्छति?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) पिता पुत्राय कदा विद्याधनं यच्छति?

(ख) कः पुत्राय विद्याधनं यच्छति?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत – $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 1$

(क) "शैशवे" इति पदस्य अत्र समानार्थक-पदं किम्?

(ख) "विद्याधनं महत्" इत्यत्र विशेष्यपदं किम्?

प्रश्न-12. पठित-गद्य-पद्ययोः हिन्दी-भाषायाम् अनुवादः।

(अ) अधोलिखित-गद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य गद्यांशस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं विधीयन्ताम्। $2 \times 1 = 2$

(क) अरे! अरे! मां विहाय कथमन्यः कोऽपि राजा भवितुमर्हति अहं तु शीतले जले बहुकालपर्यन्तम् अविचलः ध्यानमग्नः स्थितप्रज्ञः इव स्थित्वा सर्वेषां रक्षायाः उपायान् चिन्तयिष्यामि, योजनां निर्माय च स्वसभायां विविधपदमलंकुर्वाणैः जन्तुभिश्च मिलित्वा रक्षोपायान् क्रियान्वितान् कारयिष्यामि अतः अहमेव वनराजपदप्राप्तये योग्यः इति।

(ख) ज्वालामुखपर्वतानां विस्फोटैरपि भूकम्पो जायत इति कथयन्ति भूकम्पविशेषज्ञाः। पृथिव्याः गर्भे विद्यमानोऽग्निर्यदा खनिजमृत्तिकाशिलादिसञ्चयं क्वथयति तदा तत्सर्वमेव लावारसताम् उपेत्य दुर्वारगत्या धरां पर्वतं वा विदार्य बहिर्निष्क्रामति। धूमभस्मावृतं जायते तदा गगनम्। सेलिसयश-ताप-मात्राया अष्टशताङ्कतामुपगतोऽयं लावारसो यदा नदीवेगेन प्रवहति तदा पार्श्वस्थग्रामा नगराणि वा तदुदरे क्षणेनैव समाविशन्ति।

(आ) अधोलिखित-पद्यांशयोः कस्यचिद् एकस्य पद्यांशस्य हिन्दी-भाषायाम् अनुवादं विधीयन्ताम्। 2×1=2

(क) आश्वास्य पर्वतकुलं तपनोष्णतप्तमुद्दामदावविधुराणि च काननानि।

नानानदीनदशतानि च पूरयित्वा रिक्तोऽसि यज्जलद! सैव तवोत्तमा श्रीः॥

(ख) विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः ।

अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते॥

प्रश्न -13. रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) ½×4=2

(क) चातकः वने वसति।

(ख) मालाकारः तोयैः तरोः पुष्टिं करोति।

(ग) शिविना विना इदं दुष्करं कार्यं कः कुर्यात्।

(घ) एतादृशी भयावहघटना गढवालक्षेत्रे घटिता।

(ङ) करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत्।

प्रश्न-14. अधोलिखित-समानार्थक-पदानाम् उचित-मेलनं कुरुत। ½×4= 2

(क) पर्याकुलम्   नष्टाः

(ख) विशीर्णाः   क्रोधायुक्ताम्

(ग) प्रकुपिताम्   सन्नोट्य

(घ) विदार्य   व्याकुलम्

प्रश्ननिर्माणकर्तारौ अशुद्धिसंशोधकौ

(1) नरेश मलोटिया

संस्कृत अध्यापक

राजकीय-आदर्श-कन्या-वरिष्ठ-माध्यमिक-विद्यालय-नादौनः,

डाकगृहम्- नादौनः, मण्डलम्- नादौनः, जनपदः - हमीरपुरः

(हिमाचल-प्रदेशः)- 177033

दूरवाणी-सङ्केतः - 9817707260, 8351007260

अणु-सङ्केतः - nareshmalotia087@gmail.com

(2) डॉ. नरेन्द्र राणा

संस्कृत अध्यापक

राजकीय-उच्च-विद्यालय-धारः

डाकगृहम्- कोटी उतरोऊ, मण्डलम्- शिलाई, जनपदः - सिरमौरः

(हिमाचल-प्रदेशः)- 173029

दूरवाणी-सङ्केतः - 8894136386,

अणु-सङ्केतः - rananarender319@gmail.com

Himachal Pradesh
Board of School Education
Dharamshala, Himachal Pradesh